

ТЕОРЕТИЧНІ Й ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ПРАВОЗНАВСТВА

УДК 343.97.-047.37

doi: <https://doi.org/10.33270/01191101.29>

Бараш Є. Ю. – доктор юридичних наук, професор, начальник Інституту кримінально-виконавчої служби, м. Київ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8402-061X>

Кримінологічні ознаки «професійної» злочинності: соціально-правове дослідження

Питання «професійної» злочинності є складним і багатоаспектним, з огляду на що протидія їй передбачає розроблення єдиного підходу та суттєвого реформування не лише кримінального та кримінально-виконавчого законодавства, а й власне вектора санкційної політики держави з каральної на корекційну, здійснення комплексних соціально-правових досліджень. **Метою** статті є всебічний розгляд питань, пов'язаних із «професійною» злочинністю, зокрема впливом на неї призначеного покарання; узагальнення інформації про кримінологічні ознаки цього виду злочинності та формулювання на підставі отриманих результатів пропозицій щодо профілактики й попередження цього протиправного явища. **Методологічною основою** дослідження є сукупність як загальнонаукових, так і спеціальних методів та способів наукового пізнання, застосування яких дало змогу всебічно проаналізувати аспекти порушеної проблематики, що стосуються становлення, розвитку та запобігання професійній злочинності. Теоретичний базис дослідження становлять Конституція України, Кримінальний і Кримінально-виконавчий кодекси України, Закон України «Про пробацію», чинні законодавчі й підзаконні нормативно-правові акти, проекти нормативних актів, що регулюють відносини у сфері виконання й відбування кримінальних покарань, а також наукові статті з окресленої тематики. Використання аналітичного методу сприяло аналізу результатів анкетування осіб, які вчинили злочини з ознаками злочинного професіоналізму. Метод статистичного аналізу дав змогу детально дослідити результати анкетування; юридично-компаративістичний метод – порівняти їх за певними критеріями; метод правового прогнозування – продовжити дослідження цього питання в контексті отриманих результатів, імплементувати в законодавство отримані висновки задля профілактики й попередження професійної злочинності. **Наукова новизна** полягає в здійсненні ґрунтовного аналізу кримінологічних ознак «професійної» злочинності, розробленні пропозицій щодо запобігання цьому протиправному явищу, альтернативних видів покарань і розвитку пробації, зокрема реалізації заходів спеціального попередження, а також шляхів нейтралізації злочинних традицій у місцях позбавлення волі. **Висновки.** Проведене дослідження дало змогу констатувати доцільність: застосування покарання у виді позбавлення волі як виключного виду кримінального покарання; послідовного здійснення заходів спеціального попередження, які є компетенцією адміністрації установ виконання покарань; створення належних умов для ефективного функціонування пенітенціарної пробації; забезпечення ефективного державного управління сферою виконання покарань і пробації; практичної реалізації заохочувальних інструментів у кримінальному праві.

Ключові слова: злочинність; «професійна» злочинність; злочинний промисел; кримінальна кваліфікація; кримінальна субкультура; установа виконання покарань; пробація.

Вступ

Дослідження сучасних науковців свідчать про те, що нині однією з найбільш реальних загроз для безпеки громадян, суспільства й держави є злочинність. Через низку об'єктивних і суб'єктивних причин кримінальна ситуація в Україні сягла критичного рівня. Різко збільшилися масштаби злочинності, спостерігається зростання рівня агресивності, зухвалості й небезпечності злочинних діянь, посилюється «професіоналізм» та організованість злочинності. Більшість учинених суспільно небезпечних діянь є тяжкими й особливо тяжкими. Набули поширення випадки викрадення громадян, умисних убивств, спричинення тяжкої шкоди здоров'ю, бандитизм та інші небезпечні злочини (Mozol, 2017, р. 117). Зокрема, ідеться про злочини з ознаками злочинного «професіоналізму», які, порівняно з іншими злочинами, становлять більшу загрозу

для соціальної безпеки. Звісно, юридично всі злочини зазвичай визначають як правопорушення, тобто дію або бездіяльність, які заборонені законом та за вчинення яких суд може призначити покарання. Однак окремі дослідники стверджують, що найважливішим фактором учинення злочину є не лише зосередження уваги на конкретній злочинній поведінці, а й усвідомлення основних злочинних атрибутів, специфічних ознак професійної злочинної діяльності, протипоставлення себе особам, які раніше вчиняли злочин, та усвідомлення наслідків, яких зазнає громадськість. Звісно, кожен вид злочинного діяння має індивідуальні, негативні організаційні та соціальні наслідки (Tastan, 2019, р. 27–32).

Крім того, складні економічні, політичні й глобалізаційні процеси, якими означене сьогодення, спричиняють появу нових видів організованих

угруповань професійних злочинців і видів злочинного промислу. Таким чином, криміногенна ситуація, що склалася в Україні з огляду на нестабільну політичну ситуацію та несприятливе соціально-економічне становище, становить суттєву загрозу для національної безпеки нашої держави. Одним з основних чинників виникнення окресленої проблеми є таке негативне соціальне явище, як професійна злочинність у всіх формах її вияву (Тропко, & Дуба, 2018, р. 71). Крім того, професійна злочинність останнім часом виходить на новий рівень у контексті суспільного ставлення. Протягом ХХ століття дослідження злочинності «білих комерців» і професіоналів дали змогу визначити певні типологічні детермінанти їх поведінки.

Термін «злочинність білих комерців» є широко вживаним, ним позначають низку видів злочинної діяльності. Сучасні ЗМІ позиціонують так званих професійних злочинців як еліту з позиції соціального класу й типу злочинців. Кіно- і телевізійні зображення демонструють складну форму

злочинності, яка ґрунтується на підступності й маніпуляціях із жертвами. Імідж професійного злочинця «білого комерця», «професійного мисливця» та їхніх жертв у популярній культурі однаково виокремлюють і спонукають суспільство до формування переконання про моральну прийнятність такого образу (Holmes, 2017).

Нині відбувається зміна акцентів: основне завдання пенітенціарної системи полягає в тому, щоб повернути засудженого як людину, яка відбула покарання, до нормального життя (Lytvynov, 2018). З огляду на це, перед державними органами України та науковою спільнотою постає низка питань, що пов'язані з напрямками протидії професійній злочинності. Слушною є думка вчених-кримінологів щодо необхідності створення єдиної стратегії протидії професійної злочинності як компоненту стратегії національної безпеки України. Зазначене вище зумовлює актуальність теми, спонукає науковців і практиків до наукових досліджень з окресленої проблематики.

Мета і завдання дослідження

Публікація має на меті всебічне вивчення основних питань, пов'язаних із професійною злочинністю, на підставі проведеного соціологічного дослідження (анкетування) осіб, які вчинили злочини, що мають ознаки злочинного професіоналізму.

Поставлена мета передбачає виконання низки завдань, серед яких:

1) теоретичне обґрунтування окремих аспектів професійної злочинності, злочинного професіоналізму в структурі злочинності загалом;

2) соціологічне дослідження (анкетування) осіб, які вчинили злочини, що мають ознаки злочинного професіоналізму;

3) визначення на основі отриманих результатів основних ознак і детермінант «професійної» злочинності;

4) розроблення системи профілактики та попередження професійної злочинності.

Виклад основного матеріалу

Питання вивчення кримінологічних ознак професійної злочинності є актуальним як для науковців-кримінологів, так і для представників правоохоронних органів, Державної кримінально-виконавчої служби. Означеній проблематиці присвячено праці низки зарубіжних учених, серед яких М. Л. Бенсон, П. Грабоскі, Д. В. Каменський, Р. Квінні, В. Обер, Д. Я. Пастернак, Б. К. Пейн, Е. Х. Сатерленд, С. С. Сімпсон, Р. Томасік. У вітчизняній науковій літературі окремі питання актуалізованої тематики розглянуто в наукових доробках таких учених, як І. М. Даньшин, О. А. Герцензон, О. І. Гуров.

У кримінологічній літературі зазначено, що вперше у світі «професійну» злочинність як самостійний вид злочинності було зафіксовано 1897 року на Гейдельберзькому з'їзді Міжнародного союзу криміналістів (Scott, 2008). На з'їзді оприлюднили таку класифікацію правопорушників: 1) злочинці випадкові, епізодичні; 2) злочинці, які виявили нестійкість у поведінці або декілька разів вчиняли злочини; 3) злочинці злісні, або «професійні». Але оперувати поняттям «профе-

сійні злочинці» почали набагато раніше. Після опублікування праці Ч. Ломброзо «Злочинець» 1876 року, де автор виклав свою теорію природженого злочинця, набуло актуальності питання вивчення особи злочинця. Відомий італійський учений Е. Феррі класифікував злочинців за такими категоріями: 1) божевільний; 2) випадковий; 3) природжений злочинець (зłodій, шахрай); 4) пристрасний; 5) злочинець з набутою звичкою.

Становлення концепції професійного злочинця в США тривало протягом другої половини ХХ століття. Американський кримінолог Едвін Сатерленд 1937 року оприлюднив працю «Професійний зłodій», де описав характерні риси особи «професійного» злочинця, його світосприйняття, ставлення до суспільства загалом. Автор наголосив на тому, що кримінальна професія є таким самим різновидом діяльності, як й інші юридично прийнятні, що потребують певних навичок і вмій та передаються майбутнім поколінням (Holmes, 2019). Теорію «професійного» злочинця гостро критикували. Деякі вчені вважали, що злочинця такого типу взагалі не існує.

У своїй праці «Здібний злочинець» Джон Мек (Mask, 1972) стверджував, що злочинці, які займаються кримінальним промислом постійно, не є статистично значущою категорією. Замість терміна «професійний злочинець» він запропонував категорію «здібний злочинець» (особа, яка займається злочинною діяльністю на постійній основі та для якої ця діяльність визначає спосіб її життя). Також науковець стверджував, що четверо з п'яти таких злочинців уникають кримінальної відповідальності (Mask, 1972).

Водночас питання щодо існування професійної злочинності як окремого виду злочинності донині залишається дискусійним. Протягом останніх років дослідження з питань організованої злочинності ґрунтуються на засобах масової інформації, арештах і статистичних даних прокуратури, а відсоток досліджень, що спираються на оцінку правових фактів та практичних соціально-правових досліджень, є незначним (Denley, & Ariel, 2019). Це суттєво ускладнює дослідження окресленої проблематики.

По-перше, не існує однозначного тлумачення поняття «професійна злочинність», або «злочинний професіоналізм». На нашу думку, на сьогодні найбільш точним терміном, що окреслює поняття професійної злочинності, є визначення її як відносно самостійного виду стійкої систематичної злочинної діяльності, суб'єкти якої, маючи відповідні спеціальні навички, знання й уміння, займаються кримінальним промислом зі здобування основного або додаткового доходу, підтримуючи водночас зв'язок з антисоціальним середовищем, наближеним до їхньої орієнтації, установок і субкультури (Minna, 2018).

По-друге, питанню дослідження професійної злочинності приділяють недостатньо уваги, попри те, що саме цей вид протиправної діяльності, з огляду на підготовленість її суб'єктів, призводить до тяжких наслідків, ніж звичайна злочинність. Кримінальний професіоналізм передбачає орієнтування на тривалу злочинну діяльність, а існування професійного злочинного середовища є підґрунтям для його відтворення та розвитку. Професійна злочинність постає своєрідним ядром злочинності, оскільки її суб'єкти належать до категорії осіб, які усвідомлено протиставляють себе усталеним моральним цінностям і правопорядку, завдаючи істотної шкоди суспільству. Професійна злочинність безпосередньо впливає на відтворення первинної злочинності, ускладнюючи кримінальну ситуацію в країні (Button, Shepherd, & Blackburn, 2018). Зазначене виявляється, передусім, у недостатній кількості наукових праць з питань протидії професійній злочинності. Оскільки професійна злочинність є самостійним видом, який потребує кримінологічного вивчення, професійного підходу в протидії, потрібно наголосити, що нині відсутні

статистичні дані, ґрунтовні наукові дослідження такого виду злочинності, що зумовлює труднощі у встановленні її ознак і рис. Більшість соціологічних досліджень щодо встановлення кримінологічних ознак професійної злочинності припадають на 1980–1990-ті роки ХХ століття. Визначення кількості професійних злочинців суттєво ускладнюється через надзвичайно високий рівень латентності.

Деякі уявлення про її стан можна отримати з аналізу показників рецидивної злочинності. За останні десять років питома вага рецидивної злочинності в Україні зросла з 11,6 % 2008 року до 21,1 % 2018 року. Найбільшу питому вагу в структурі рецидивних злочинів мають злочини проти власності (65,3 %), злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (14,5 %) і злочини проти життя та здоров'я особи (9,8 %) (Kolodiazhnyi, 2018, р. 21–29). Зростання рівня рецидивної злочинності опосередковано може свідчити і про збільшення професійної злочинності.

Якісні характеристики професійної злочинності дають змогу встановити її характерні риси порівняно з іншими видами злочинності, розробити ефективні заходи щодо запобігання їй. Одним з можливих варіантів цієї профілактики є практична реалізація заохочувальних інструментів у кримінальному праві. У такому має йтися навіть не про заохочення, а про стимулювання. Відповідно, норми варто вважати саме стимулюючими, адже винний, учинивши злочин (за певних обставин), отримує право на так звану реабілітацію, своєрідне державне вибачення. Він усвідомлює, що навіть попри його суспільно небезпечну поведінку він ще має шанс уникнути наслідків кримінальної відповідальності. Утім для цього від нього вимагатимуть учинення певних дій на користь суспільства, зокрема шляхом нейтралізації небезпеки, що виникла, забезпечення непорушності конституційного ладу, повернення на шлях дотримання прав і свобод людини, компенсації шкоди тощо. Нині аналогічні пропозиції озвучили авторитетний британський пенолог, професор Оксфордського університету, колишній член і голова урядової Ради з розроблення рекомендацій із призначення кримінальних покарань у судах Англії та Уельса Ендрю Ешворт, який опублікував нарис-памфлет з провокаційною назвою «Скасувати тюремне ув'язнення за злочини проти власності?». Основна теза Ешворта є такою: ненасильницькі злочини не повинні каратися в'язницею. Учений передусім пропонує зробити позбавлення волі недоступним покаранням за «чисті» злочини проти власності (наприклад, крадіжку, шахрайство), зберігши можливість тюремного ув'язнення для діянь, пов'язаних з насильством (розбій, вимагання) або посяганням на інші особисті права. На думку Ешворта, кримінальне покарання у вигляді поз-

бавлення волі за самою своєю природою непропорційно майновим злочинам. Причому він означає, що в жодному разі не обстоє послаблення захисту права власності й жертв майнових зазіхань.

На підтримку своєї тези професор Ешворт наводить численні аргументи, у тому числі кримінологічні властивості (зокрема, відсутність достовірних емпіричних даних про кореляції між рівнем злочинності і ступенем суворості санкцій). Головне, однак, інше: позбавлення волі завжди буде занадто суворим і явно непропорційною відповіддю на порушення права власності (Eshvort, 2017). Тому, на нашу думку, як для злочинців, що ще не отримали статус професіоналів, так і для «профі» можливе застосування цього заходу стимулювання залежно від притаманних їм ознак і ступеня тяжкості вчиненого злочину.

З'ясування цих ознак передбачає поглиблене вивчення характеристик особи, яка вчинила злочини, що мають ознаки злочинного професіоналізму, тобто стійкого та продуманого, організаційно підготовленого соціального паразитизму. Він дає змогу якісно приховати сліди злочину, уникнути кримінальної відповідальності й мати постійний матеріальний дохід (LyzoHub, 2018).

З метою отримання якісної соціологічної інформації щодо ознак і детермінантів «професійної» злочинності ми провели анкетування засуджених осіб, які відбувають покарання у виправних колоніях. Опитування мало добровільний характер. Реципієнтами стали 607 засуджених із 24 установ виконання покарань.

В анкетуванні брали участь засуджені із Житомирської, Київської, Чернівецької, Хмельницької, Вінницької, Дніпропетровської, Львівської, Волинської, Рівненської, Черкаської, Тернопільської областей з 24 установ виконання покарань (Житомирська УВП № 8, Бориспільська ВК № 119, Бердичівська ВК № 70, Сокирянська ВК № 67, Райківська ВК № 78, Замкова ВК № 58, Літинська ВК № 123, Білоцерківська ВК № 35, Стрижавська ВК № 81, Дніпровська ВК № 89, Личаківська ВК № 30, Житомирська ВК № 4, Коростянська ВК № 71, Райківська ВК № 73, Маневицька ВК № 42, Катеринівська ВК № 46, Черкаська ВК № 62, Старобабанівська ВК № 92, Ладизинська ВК № 39, Вінницька ВК № 86, Крижопільський ВЦ № 113, Шепетівська ВК № 98, Городищенська ВК № 96, Збаразька ВК № 63).

Злочинами, які вчиняють професійні злочинці, традиційно вважають крадіжки, шахрайства, викрадення транспортних засобів, убивства на замовлення, розповсюдження наркотичних засобів тощо. Тому анкетування проводилось серед осіб, які неодноразово вчиняли злочини проти власності (ст. 185 КК України «Крадіжка» – 195 осіб; ст. 186 КК України «Грабіж» – 121 особа; ст. 187 КК України «Розбій» – 98 осіб; ст. 190

«Шахрайство» – 24 особи), проти життя та здоров'я особи (ст. 115 КК України «Умисне вбивство» – 81 особа; ст. 121 КК України «Умисне тяжке тілесне ушкодження» – 29 осіб), проти безпеки руху та експлуатації транспорту (ст. 289 КК України «Незаконне заволодіння транспортним засобом» – 28 осіб), у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення (ст. 309 КК України «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту» – 26 осіб; ст. 307 КК України «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів» – 19 осіб), проти громадської безпеки (ст. 257 КК України «Бандитизм» – 4 особи; ст. 263 КК України «Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами» – 4 особи).

Професійні злочинці розпочинають свою діяльність зазвичай у підлітковому віці. Цей факт підтверджують і зібрані даними. Так, більшість опитаних засуджених зазначили, що розпочали вчиняти злочини у віці до 20 років (53 %), у віці з 20 до 25 років – розпочала скоювати злочини 221 особа (36 %), з 25 до 30 років – 36 осіб (6 %), з 30 до 40 років – 29 осіб (5 %), з 40 до 50 років – 4 особи (1 %).

«Злочинна» спеціалізація не залежить від освітнього рівня. Чимало неосвічених злочинців майстерно здійснюють підготовку, учинення та приховування злочинів. Опитування засвідчило, що 48 % осіб мали середню освіту, 37 % – середню спеціальну, 11 % – неповну середню, а 4,7 % – вищу освіту.

Діяльність професійних злочинців потребує наявності спеціальних знань, умінь і навичок. «Кримінальну» кваліфікацію вони набувають як на власному досвіді, так і під час спілкування з особами, які вже вдавалися до таких діянь. Більшість опитаних (46 %) відповіли, що навички й уміння, які застосовували під час учинення злочинів, отримали самостійно (так звані самоучки); 29 % осіб зазначили, що отримали ці навички «на вулиці», завдяки спілкуванню з однолітками; 15 % респондентів повідомили, що отримали їх від друзів і знайомих (переважно від раніше засуджених); 5,6 % опитаних зауважили, що отримали вищезазначені навички та вміння в освітніх закладах (школах та інтернатах); 4,9 % осіб відповіли, що набули завдяки перегляду телепередач і кінофільмів.

У місцях позбавлення волі наявні передумови для створення, розвитку та підтримання «професійної» злочинності. У виправних колоніях злочинці об'єднуються за різними критеріями: спільні

інтереси та погляди, знайомства, зв'язки на волі тощо. На питання «Чи є, на Вашу думку, місця позбавлення волі місцями, у яких можна підвищити свою "злочинну кваліфікацію"?» більшість опитаних осіб відповіли ствердно (76 %), і лише 24 % респондентів надали негативну відповідь.

Суттєву роль у становленні професійного злочинця відіграє наявність кримінальної субкультури в місцях позбавлення волі. Адже зв'язок із кримінальним середовищем здійснюється саме через неї. На питання «Під час відбуття покарання Ви стикалися з елементами кримінальної субкультури в місцях позбавлення волі (тюремна "прописка", поділ людей на "касти" тощо)?» 66 % опитаних відповіли «так», а 34 % – «ні». Водночас на питання «Від кого Ви вперше дізналися про норми та правила кримінальної субкультури?» переважна більшість респондентів (50 %) відповіли, що вперше отримали таку інформацію в місцях позбавлення волі, від засуджених (коли вперше відбували покарання); 18 % – у СІЗО (ІТТ); 22 % – від знайомих, друзів та членів сім'ї «на волі» (здебільшого від таких, що раніше відбували покарання); 4 % – з телепередач і кінофільмів; 2 % – від працівників міліції (поліції). Натомість 3,7 % опитаних повідомили, що не пам'ятають, де вперше отримали таку інформацію.

Однією з основних ознак кримінального професіоналізму вважають учинення злочинів для здобуття коштів на існування (злочинний промисел). На питання «Чи мали Ви до засудження постійне місце роботи?» 64 % осіб відповіли, що не мали, а 36 % осіб зазначили, що були працевлаштовані. Тобто для більшості засуджених дохід від злочинної діяльності був основним засобом існування. Водночас професійні злочинці, перебуваючи на волі, працевлаштовуються для того, щоб приховати свою причетність до злочинного світу та істинну «кваліфікацію» (Makarenko, 2018).

Отже, отримані результати свідчать, що частіше в структурі професійної злочинності вчиняють злочини корисливого спрямування. Розпочинається «професійна» кримінальна діяльність у підлітковому віці. Рівень освіти на злочинну кваліфікацію не впливає. Перші знання, навички й уміння злочинці набувають самостійно, а вже закріплюють і вдосконалюють їх у місцях позбавлення волі. Одним із детермінантів професійної злочинності слід вважати кримінальну субкультуру, яка відіграє суттєву роль у тюремному середовищі.

Наукова новизна

Наукова новизна полягає в здійсненні ґрунтовного аналізу кримінологічних ознак «професійної» злочинності, розробленні пропозицій щодо запобігання цьому протиправному явищу,

зокрема реалізації заходів спеціального попередження, а також шляхів нейтралізації злочинних традицій у місцях позбавлення волі.

Висновки

На підставі викладеного можна стверджувати, що з метою запобігання професійній злочинності необхідно:

1) застосовувати покарання у виді позбавлення волі як виключний вид кримінального покарання. Більше уваги слід приділяти альтернативним видам покарань і розвитку пробації;

2) послідовно здійснювати заходи спеціального попередження, які є компетенцією адміністрації установ виконання покарань. Передусім варто посилити соціально-виховну роботу в цих установах, активно застосовувати засоби заохочення й стягнення до осіб, які свідомо відмовляються від подальшої злочинної діяльності, на основі моделі динамічної безпеки. Здійснивши перехід від статичної до динамічної безпеки, коли персонал в'язниці взаємодіє та працює із в'язнями під час своєї роботи: наприклад, молодший інспектор, реалізуючи свої функції із забезпечення безпеки й охорони, розмовляє з в'язнями, намагаючись викликати їхню довіру; стежить за фізичним благополуччям в'язнів під час перевірок і перекличок; застосовує

послідовний підхід до неналежної поведінки; заохочує позитивну поведінку й реагує на вияви негативної; бере участь у процесі кейс-менеджменту; швидко виконує запити; зберігає спокій під час інцидентів. Інтеграція таких функцій (застосування багатодисциплінарного підходу) у діяльності органів та установ виконання покарань і пробації забезпечить наявність персоналу, який може замінити або допомогти один одному;

3) з метою послаблення (нейтралізації) злочинних традицій у місцях позбавлення волі, на нашу думку, доцільно відмовитися від «казармного» утримання засуджених осіб. Натомість варто забезпечити блочне або одиночне їх утримання шляхом створення нових поліфункціональних установ, передбачивши відповідні рівні безпеки, що дасть змогу здійснювати нагляд і контроль за поведінкою засудженого, індивідуальний та психокорекційний впливи на нього протягом усього терміну покарання. Крім того, це сприятиме зменшенню фінансових витрат на утримання засуджених та установ. Поєднання в

одній установі всіх видів режиму надасть можливість забезпечити їх наявність у кожній області й зберегти соціальні зв'язки засуджених під час відбування покарання за місцем проживання з метою підтримання постійного контакту із сім'єю, близькими й родичами;

4) створити належні умови для ефективного функціонування пенітенціарної пробації (підготовки засуджених, які відбувають покарання в установах виконання покарань, до звільнення для трудового й побутового влаштування за обраним місцем проживання). Адже опитування засвідчило, що чималий відсоток осіб не знають, чим будуть займатися після відбуття покарання (17 %), а 1,7 % – планують і надалі продовжувати вчиняти злочини. Крім того, 65 % респондентів після звільнення не розраховують на допомогу держави щодо працевлаштування та реєстрації;

5) забезпечити ефективне державне управління сферою виконання покарань і пробації, що полягатиме в ефективній діяльності всіх органів

влади, забезпечуючи їх відкритість, прозорість і транспарентність;

6) забезпечити участь у процесі ресоціалізації засуджених не лише органів Державної кримінально-виконавчої служби та пробації, а й усіх зацікавлених органів. Доцільно передбачити оптимальні механізми залучення місцевих громад до реалізації завдань кримінального покарання стосовно кожного засудженого;

7) реалізовувати заохочувальні інструменти в кримінальному праві. Учинивши злочин, винний (за певних обставин) отримує можливість на певну реабілітацію, своєрідне вибачення, усвідомлює, що він, навіть попри його суспільно небезпечну поведінку, ще має шанс уникнути наслідків кримінальної відповідальності. Проте для цього від нього вимагатимуть учинення певних дій на користь суспільства, зокрема шляхом нейтралізації небезпеки, що виникла, забезпечення непорушності конституційного ладу, повернення на шлях дотримання прав і свобод людини, компенсації шкоди тощо.

REFERENCES

- Mozol, S.A. (2017). Zahalna kharakterystyka ta vydy ob'ektiv kryminolohichnoi bezpeky [General characteristics and types of objects of criminological safety]. *Pravo i bezpeka, Law and security*, 4, 117-122 [in Ukrainian].
- Tastan, S. (2019). White-Collar Criminals and Organizational Criminology: Theoretical Perspectives. *Ethics in Research Practice and Innovation*, 27-32. doi: 10.4018/978-1-5225-6310-5.ch016.
- Tronko, O.V., & Dyba, N.I. (2018). Kryminalno-pravovi aspekty ta problemni pytannia kvalifikatsii bandytyzmu [Criminal-legal aspects and problematic issues of gangster qualification]. *Pytannia borotby zi zlochynnistiu, The issue of fighting crime*, 36, 71-81. doi: <https://doi.org/10.31359/2079-6242-2018-36-2-71> [in Ukrainian].
- Lytvynov, O.M. (2018). Current Edition of the Criminal Executive Law (Criminal Executive Law of Ukraine). *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 4(25). doi: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2018-25-4-211>.
- Holmes, T. (2019). Professional Criminals and White-Collar Crime in Popular Culture. *The Oxford Research Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*. Retrieved from <http://oxfordre.com/criminology/view/10.1093/acrefore/9780190264079.001.0001/acrefore-9780190264079-e-215>. doi: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264079.013.215>.
- Scott, D. (2008). *Penology*. SAGE Publications Ltd. Retrieved from <http://sk.sagepub.com/books>. doi: <http://dx.doi.org/10.4135/9781446216590>.
- Denley, J., & Ariel, B. (2019). Whom Should We Target to Prevent? Analysis of Organized Crime in England using Intelligence Records? *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*. Retrieved from https://brill.com/abstract/journals/eccl/27/1/article-p13_13.xml. doi: <https://doi.org/10.1163/15718174-02701003>.
- Minna, V. (2018). Hardened professional criminals, or just friends and relatives? The diversity of offenders in human trafficking. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 42(2-3). doi: <https://doi.org/10.1080/01924036.2017.1391106>.
- Button, M., Shepherd, D., & Blackburn, D. (2018). The Higher You Fly, the Further You Fall: White-Collar Criminals, Special Sensitivity and the Impact of Conviction in the United Kingdom. *Victims & Offenders*, 13(5). doi: <https://doi.org/10.1080/15564886.2017.1405133>.
- Kolodiaznyi, M. (2018). Prostorova profilaktyka zlochynnosti: zarubizhnyi dosvid i shliakhy uprovdzhennia v Ukraini [Spatial Crime Prevention: Foreign Experience and Implementation Ways in Ukraine]. *Pytannia borotby zi zlochynnistiu, The issue of fighting crime*, 35, 20-29. doi: <https://doi.org/10.31359/2079-6242-2018-35-1-20> [in Ukrainian].
- Lyzohub, Ya.H. (2018). "Karaty ne mozhna mylyvaty", abo chy potribni zaokhochuvalni normy u stattiakh KK Ukrainy pro zlochyny proty voli, chesti ta hidnosti osoby ["It is not possible to admire punishment", or whether there are encouraging norms in the articles of the Criminal Code of Ukraine on crimes against the will, honor and dignity of a person]. *Pravo i bezpeka, Law and Safety*, 3(70). doi: <https://doi.org/10.32631/pb.2018.3.03> [in Ukrainian].
- Eshvort, E. (2017). Otmenytj tjuremnoe zaljuchenyje za prestuplenyja protys sobstvennosti? [Repeal imprisonment for crimes against property?]. *Howard League for Penal Reform*. Retrieved from <https://howardleague.org/sitemap> [in Russian].

- Makarenko, N.K. (2018). Kryminologichna kharakterystyka osoby profesiinoho zlochyntsia: ohliad sotsiologichnogo monitorynhu [Criminological characteristic of a professional offender: review of sociological monitoring]. *Visnyk Penitentsiarnoi asotsiatsii Ukrainy, Bulletin of the Penitentiary Association of Ukraine*, 3, 136-142 [in Ukrainian].
- Mack, J.A. (1972). The able criminal. *British Journal of Criminology*, 12(1), 44-54.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Мозоль С. А. Загальна характеристика та види об'єктів кримінологічної безпеки. *Право і безпека*. 2017. № 4. С. 117–122.
- Tastan S. White-Collar Criminals and Organizational Criminology: Theoretical Perspectives. *Ethics in Research Practice and Innovation*. 2019. P. 27–32. doi: <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-6310-5.ch016>.
- Тронько О. В., Діба Н. І. Кримінально-правові аспекти та проблемні питання кваліфікації бандитизму. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2018. № 36. С. 71–81. doi: <https://doi.org/10.31359/2079-6242-2018-36-2-71>.
- Lytvynov O. M. Current Edition of the Criminal Executive Law (Criminal Executive Law of Ukraine : textbook : in 2 vol. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2018. No. 4. Vol. 25. doi: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2018-25-4-211>.
- Holmes T. Professional Criminals and White-Collar Crime in Popular Culture. *The Oxford Research Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*. 2019. URL: <http://oxfordre.com/criminology/view/10.1093/acrefore/9780190264079.001.0001/acrefore-9780190264079-e-215>. doi: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264079.013.215>.
- Scott D. *Penology*. SAGE Publications Ltd. 2008. URL: <http://sk.sagepub.com/books>. doi: <http://dx.doi.org/10.4135/9781446216590>.
- Denley J., Ariel B. Whom Should We Target to Prevent? Analysis of Organized Crime in England using Intelligence Records? *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*. 2019. URL: https://brill.com/abstract/journals/eccl/27/1/article-p13_13.xml. doi: <https://doi.org/10.1163/15718174-02701003>.
- Minna V. Hardened professional criminals, or just friends and relatives? The diversity of offenders in human trafficking. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*. 2018. Vol. 42. Issue 2–3. doi: <https://doi.org/10.1080/01924036.2017.1391106>.
- Button M., Shepherd D., Blackburn D. The Higher You Fly, the Further You Fall: White-Collar Criminals, Special Sensitivity and the Impact of Conviction in the United Kingdom. *Victims & Offenders*. 2018. Vol. 13. Issue 5. doi: <https://doi.org/10.1080/15564886.2017.1405133>.
- Колодяжний М. Просторова профілактика злочинності: зарубіжний досвід і шляхи упровадження в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2018. № 35. С. 20–29. doi: <https://doi.org/0.31359/2079-6242-2018-35-1-20>.
- Лизогуб Я. Г. «Карати не можна милувати», або чи потрібні заохочувальні норми у статтях КК України про злочини проти волі, честі та гідності особи. *Право і безпека*. 2018. № 3 (70). doi: <https://doi.org/10.32631/pb.2018.3.03>.
- Эшворт Э. (2017). Отменить тюремное заключение за преступления против собственности? *Howard League for Penal Reform* : [сайт]. URL: <https://howardleague.org/sitemap>.
- Макаренко Н. К. Кримінологічна характеристика особи професійного злочинця: огляд соціологічного моніторингу. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2018. № 3. С. 136–142.
- Mack J. A. The able criminal. *British Journal of Criminology*. 1972. No. 12 (1). P. 44–54.

Стаття надійшла до редколегії 28.11.2018

Barash Ye. – Doctor of Law, Professor, Head of Institute of Criminal-Executive Service, Kyiv, Ukraine;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8402-061X>

Criminological Characteristics of the «Professional» Crime: Social-Legal Research

The formation of civil society and the development of Ukraine as a legal, democratic and social State are associated with the large-scale legal reform, comprehensive strengthening of the rule of law, protection of the constitutional rights, freedoms and legitimate interests of a person and citizen. The public security and rule of law are recognized as very important factors in the development of the Ukrainian society. However, ensuring social security is impossible without creating the safe space for people and protecting their basic human rights and freedoms from criminal encroachments. One of the basic means of ensuring security is the use of the criminal punishment in the form of imprisonment. However, the statement about the effectiveness of that measure is still quite controversial. It has long been recognized at the level of the international community that places of deprivation of liberty do not contribute to the prevention of recidivism, which is one of the most dangerous types of crime and is closely linked to the professional, organized and «white-collar» criminality and can be demonstrated in various forms. The conditions of the deprivation of liberty are characterized by considerable negative consequences, including the increase of the «professional» qualification of the imprisoned offenders and hindrance to the process of their return to the open society

(re-socialization). At present, more and more scientists say that the most efficient measures are the non-punitive sanctions and the individual corrective work as the prevention of the criminal «professionalism». More attention is being paid to the alternative forms of punishment and the development of the Probation Service's activities. But the «professional» crime is a complex and multicomponent phenomenon. Therefore, its combating and prevention require the development of the common approach and significant reform of the criminal and criminal-executive legislation, as well as the change of the sanctions policy vector of the State from the punitive to the correctional one. Besides, it is necessary to make the comprehensive social-legal research, which determines the relevance of that topic and encourages scientists to further researches. Therefore, the purpose of our research is the comprehensive examination of issues related to the «professional» crime and to the impact of the punishment on its development. The research is carried out on the basis of the sociological survey (questionnaire) of the persons, who have committed crimes with the signs of the criminal «professionalism», as well as on the basis of the generalization of the obtained information about the criminological features of the «professional» crime and on the basis of the proposals on the prevention of the «professional» crime. The **methodological basis** of the research is the set of general scientific and special methods of the scientific cognition, which give the possibility to analyze comprehensively the range of issues related to the formation, development and prevention of the «professional» crime. The theoretical basis of the research is the Constitution of Ukraine, the Criminal and Criminal-Executive Codes of Ukraine, the Law of Ukraine «On probation», the current legislative, normative acts and draft normative acts, which regulate relations in the sphere of execution of punishment and serving criminal sentences, as well as the scientific articles on that topic. The analytical method was used for analyzing the results of the questionnaire of those persons, who committed crimes with the signs of criminal «professionalism». The method of the statistical analysis gave the possibility to examine in detail the results of the questionnaire in each section. The legal-comparative method gave the possibility to compare those results according to certain criteria. Therefore, the article reveals not only the respondents opinion through the posed questions, but also follows the relationship of the responses, depending on different factors. In addition, the method of legal prediction gives the possibility to continue the researches of the above mentioned issues on the basis of the obtained earlier results. As a consequence, the results would be implemented in the legislation for the «professional» crime prevention.

Keywords: professional criminality; criminal professionalism; criminal offense; criminal qualification; criminal subculture; features and determinants of the «professional» crime.